

ПОРОГОВИЙ РІВЕНЬ ТА ШКІЛЬНЕ НАВЧАННЯ МОВИ

I. П. Гудзик

Обучение языку в школе должно соответствовать реальным потребностям жизни в многоязычном регионе и обеспечивать умение пользоваться теми языками, которые распространены в регионе. Отбор содержания для коммуникативно ориентированного обучения целесообразно осуществлять на основе Порогового уровня описания английского и русского языков. Предлагается разработанный автором Пороговый уровень, адаптированный для школы (в украинском варианте).

Ключевые слова: школа, многоязычное общество, обучение языку, отбор содержания, Пороговый уровень.

Навчання мов у школі має відповідати реальним потребам життя у багатомовному середовищі і забезпечувати учням уміння користуватися тими мовами, які поширені в регіоні. Відбір змісту для комунікативно орієнтованого навчання доцільно здійснювати на основі Порогового рівня опису англійської та російської мов. Пропонуються фрагменти розробленого автором Порогового рівня, адаптованого для школи (в українському варіанті).

Ключові слова: школа, багатомовне суспільство, навчання мови, відбір змісту, Пороговий рівень.

School language teaching have to be in accordance with real life necessities of the multilingual society; teach pupils to use those languages, which there are in the region. The content of the communicative language course can be choose on the base on the adopted for school Threshold Level description for English and Russian languages. Author proposes adopted for school Threshold Level (Ukrainian version).

Key words: school, multilingual society, languages teaching, choose of content, Threshold Level.

Сучасний підхід до шкільного навчання мови передбачає, що школа орієнтується на життєві потреби учнів і прагне допомогти їм впоратися з реальними проблемами, які пов'язані з користуванням мовою. При цьому важливо враховувати особливості соціомовної ситуації у тому чи іншому регіоні і відповідно планувати зміст шкільних мовних курсів.

Що стосується Криму, то слід зважати на те, що сьогодні вже реальною потребою повсякденного життя є володіння, принаймні, трьома мовами: українською, російською та кримськотатарською. Отже, і шкільне навчання повинно ставити за мету формування, розвиток багатомовності учнів.

Саме такий підхід до шкільного навчання зафіксовано у концепції навчання мов етнічних меншин України (1). Цей підхід потребує розробки численних проблем, що стосуються визначення цілей, відбору змісту шкільних мовних курсів, розробки моделей їх введення та співіснування у навчальних планах школи (2), методів навчання тощо. При цьому, передусім важливо забезпечити функціональність, комунікативну спрямованість навчання, досягти того, щоб учні належним чином *вміли користуватися* мовою. Таке розуміння цілей шкільного навчання мови є типовим для багатьох інших країн (3), очевидно, саме воно найбільш відповідає потребам життя.

Аналізуючи шляхи розв'язання цієї проблеми, ми звернулися до так званого Порогового рівня, розробленого для різних європейських мов у рамках одного з проєктів Ради Європи. Йдеться про визначення того рівня володіння іноземною мовою, який дає можливість встановлювати, підтримувати контакти з носіями цієї мови у повсякденному житті. Пороговий рівень визначає комунікативні цілі навчання, теми - ситуації - комунікативні завдання, мовленнєві дії та інтенції, загальні поняття та мовні засоби їх вираження, дає списки тематичної лексики, описує соціокультурну компетенцію та ін.

Більша частина матеріалів Порогового рівня має універсальний характер і може бути пристосована для різних мов. Винятком є мовні засоби, які є специфічними для кожної окремої мови. Окремо необхідно розробляти і соціокультурну компетенцію, яка має враховувати національні особливості культури спілкування.

Такі порогові рівні було розроблено спочатку для англійської мови (4), а потім - для багатьох інших мов Європи. Серед них німецька, французька, іспанська, а також російська, естонська, латиська, литовська, грецька та інші мови (всього – понад двадцять європейських мов). Розробка порогових рівнів покликана сприяти “вільному пересуванню народів Європи та їх взаєморозумінню”, вони, на думку ініціаторів проєкту, “відкривають доступ усім верствам населення до тієї багатоманітності мов та культур, які існують на європейському континенті, значно полегшуючи процес адаптації в інтернаціональному середовищі” (5).

Порогові рівні спираються на аналіз моделі мовленнєвої поведінки дорослої людини, яка потрапляє в іномовне середовище і яка потребує навчання, що має задовольнити потреби повсякденного спілкування. І хоч певна частина життєвих ситуацій, описаних у цьому матеріалі, не є актуальною для учнів, в цілому пороговий рівень становить значний інтерес для розробки шкільних мовних курсів, бо в ньому розглядаються важливі аспекти змісту комунікативно орієнтованого навчання мови. Це стосується не лише нових для учнів мов, а й тих, якими школярі досить добре володіють на побутовому рівні, оскільки очевидно є потреба вдосконалення навичок мовленнєвої діяльності, культури спілкування.

Комунікативні завдання, представлені у Пороговому рівні, на перший погляд виглядають недостатньо академічно, вони занадто занурені у повсякденні побутові потреби, можуть видатись дріб'язковими. У всякому разі, вони надто відмінні від того, чим наповнені наші традиційні шкільні програми, підручники, посібники. Наприклад, одна з тем Порогового рівня називає ті мовні вміння, які необхідні покупцеві: спитати про товар - його наявність, якість, інші характеристики; вміти обговорити ціну (поторгуватися), попросити перевірити правильність розрахунку, висловити своє враження від обслуговування тощо. Таке саме – про транспорт, пошту, місця розваг та дозвілля та ін.

Подібний матеріал дуже скупко представлений у наших традиційних шкільних курсах. В результаті учні можуть багато знати про мову, вміти поговорити про “високе” (наприклад, про події минулого, про зміст та образи літературного твору), але у повсякденному житті не вміти правильно звернутися з простим запитанням, проханням, порадою щодо побутових проблем.

Це стосується й української мови у багатьох регіонах країни. Відомо, що учні, які добре встигають у школі з української мови, поза школою почастіше говорять російською мовою – зокрема, тому, що розширення лексичного запасу, освоєння синтаксичних конструкцій у школі не має спеціальної орієнтації на задоволення потреб повсякденного життя. Учні здебільшого не знають побутових мовленнєвих формул і в разі потреби насичують українське мовлення російськими словами та зворотами. Це є наслідком недостатньої функціональності шкільного навчання мови, порушенням пропорцій між академічним напрямком роботи з мови та забезпеченням вміння користуватися мовою.

У нас досі немає Порогового рівня української мови, хоча потреба у такому матеріалі є очевидною. Існуючий Пороговий рівень російської мови певною мірою використовується у роботі з іноземцями, але це не має відношення до шкільного навчання мови. Отже, цікаве й перспективне дослідження, яке є результатом співпраці фахівців різних країн, поки що ніяк не позначилось на розв'язанні проблем шкільного навчання різних мов в Україні.

Зважаючи на актуальність і плідність ідеї визначення порогового рівня опису мови з навчальною метою, ми розробили - на основі англійської та російської версій - його адаптований аналог для шкільного навчання мови (в українському варіанті). Пропонуємо далі фрагменти цього матеріалу, що стосуються визначення мети навчання, а також (частково) переліку тем, ситуацій та комунікативних завдань. Із списку тем було дібрано ті, що є актуальними не лише для дорослих, а й для школярів (“Служба інформації”, “Транспорт” тощо). Перелік ситуацій та комунікативних завдань до цих тем скориговано (в одних випадках скорочено, в інших - доповнено). Окрім того, розроблено інші теми з розвитку мовлення, які традиційно використовуються у роботі з учнями (“Школа”, “Гри” та ін.).

Головною *метою* навчання вважається досягнення комунікативної компетенції, в якій виділяють такі складові:

- лінгвістична компетенція, яка виявляється у володінні певним лексичним запасом, умінні утворювати граматично правильні форми та синтаксичні конструкції, а також розуміти відповідні утворення у мові інших;
- соціолінгвістична компетенція, що передбачає уміння вибрати належну лінгвістичну форму, спосіб вираження з урахуванням ситуації, комунікативної мети висловлювання;
- дискурсивна компетенція, яку розуміють як здатність використовувати певну стратегію для конструювання та інтерпретації письмових та усних текстів;
- соціокультурна компетенція, яка потребує знання національно-культурної специфіки мовленнєвої поведінки, властивої носіям тієї чи іншої мови;
- соціальна компетенція, що виявляється у вмінні орієнтуватися у соціальній ситуації, готовності вступати у контакти, підтримувати їх;
- стратегічна компетенція виявляється у вмінні компенсувати недостатнє володіння тими чи іншими засобами за рахунок інших.

Зазначені цілі навчання досягаються за допомогою опрацювання матеріалу, що стосується *ситуацій* повсякденного спілкування, в яких учень повинен вміти успішно користуватися мовою. При цьому спочатку визначається більш загальна *тема* спілкування (напр.: “Поїздки, подорожі”), а далі вона конкретизується у *ситуаціях*, щодо яких визначаються умови спілкування – час, місце, ролі комунікантів тощо (напр.: “громадський транспорт”, “дорожній рух”, “пошук шляху” та ін.). Основною одиницею опису навчального матеріалу у межах ситуації є *комунікативне завдання*, яке передбачає досягнення певної екстралінгвістичної мети за допомогою мовних засобів у тій чи іншій ситуації спілкування (напр.: ”звертатись за роз’ясненнями про маршрут, оплату проїзду та ін.”, “розуміти оголошення про зупинки, зміни у маршруті” тощо).

Далі наводимо (частково) ті *теми*, а в окремих випадках – і *ситуації* та *комунікативні завдання*, які визначають зміст роботи, спрямованої на досягнення комунікативної компетенції, що має забезпечуватися шкільним навчанням мови.

Тема “Інформаційні служби”

Комунікативні завдання:

- ставити запитання про те, де можна отримати необхідну довідку;
- ставити запитання про наявність довідкових видань у магазинах, кіосках, бібліотеках;
- знаходити необхідну інформацію у довідкових виданнях;

- ставити запитання про номери телефонів довідкових служб, а також служб невідкладної допомоги;
- звертатись у довідкове бюро (безпосередньо чи за телефоном) для одержання інформації, з'ясувати умови одержання інформації);
- відповідати на запитання інших щодо пошуку необхідної інформації.

Тема “Заклади громадського харчування”

Комунікативні завдання:

- за рекламою, вивіскою з'ясувати характер закладу громадського харчування, час роботи тощо;
- читати меню, робити замовлення;
- ставити запитання про спосіб приготування їжі, напоїв, їхню ціну; висловлювати побажання з приводу замовленого;
- пояснювати іншим те, що стосується меню, цін тощо;
- просити розрахувати вас, перевірити правильність рахунку;
- висловлювати враження від обслуговування.

Тема “Покупки”

Комунікативні завдання:

- звертатися із запитанням про наявність товару, його якість, вартість, гарантії, можливих скидках;
- просити продавця показати потрібний товар у торговому залі, допомогти вибрати потрібне;
- ставити запитання про можливість примірки, місцезнаходження примірочної;
- у розмові з касиром називати номер чи назву відділу, ціну покупки; з'ясувати правильність чеку та здачі;
- вимагати обміну чи повернення грошей за товар;
- відповідати на запитання інших щодо місцезнаходження товару, каси, примірочної тощо.

Тема “Поїздки, подорожі”

Ситуація “Громадський транспорт”

Комунікативні завдання:

- за оголошеннями, покажчиками з'ясувати наявність у даному місці необхідного виду транспорту, номери маршрутів, напрямки руху;
- ставити запитання про наявність зупинок, періодичність руху, систему оплати;
- розуміти на слух оголошення у транспорті про зупинки, зміни у маршруті, запізнення;
- знаходити у розкладі руху, на довідковому табло інформацію про прибуття / відправлення транспорту, пункт призначення, тривалість руху, вартість проїзду;
- ставити запитання (безпосередньо / за телефоном) про прибуття / відправлення транспорту, вартість проїзду, номери рейсів, можливі скидки;
- ставити запитання та читати у касах та довідкових бюро про типи квитків та умови продажу (попередній продаж, за скільки днів, у день від'їзду);
- називати основну інформацію при замовленні / купівлі квитка: місце призначення, номер рейсу, тип вагону та ін.;
- ставити запитання про можливість, умови повернення квитка; висловлювати прохання здійснити цю операцію;
- за покажчиками на залізничному вокзалі / автовокзалі / в аеропорту орієнтуватися у місцезнаходженні різних об'єктів; усно ставити відповідні запитання;
- розуміти прохання провідника / контролера пред'явити квитки, інші документи; розуміти запитання про правильність / неправильність їх оформлення / використання;
- заявляти про загублені речі;
- ставити запитання про те, як треба діяти у разі запізнення на свій автобус / поїзд та ін.;
- відповідати на запитання інших, допомагаючи їм зорієнтуватись у тій чи іншій ситуації на транспорті.

Ситуація “Пошук шляху”

Комунікативні завдання:

- ставити оточуючим запитання про місцезнаходження певного об'єкту, про те, як пройти / проїхати до нього; відповідати на подібні запитання;
- знаходити на картах / схемах і планах місцезнаходження потрібних об'єктів та маршруту руху до них;
- ставити запитання про оптимальні маршрути руху, видах транспорту; відповідати на подібні запитання.

Тема “Громадські місця відпочинку”

Комунікативні вміння:

- знаходити за путівником, оголошенням у пресі / афішею інформацію про те, де знаходиться заклад культури.

- розуміти з оголошень / повідомлень по радіо та ТБ інформацію про захід, час його проведення; ставити запитання на таку тему особисто / за телефоном;
- ставити запитання касиру при купівлі / замовленні квитків про характер спектаклю / концерту, його учасників, ціну квитків;
- за покажчиками орієнтуватися у закладі культури, спортивній споруді;
- ставити запитання працівникам довідкових служб чи співробітникам-розпорядникам про місцезнаходження каси, буфету, комори схову; про те, як дістатися до свого місця у залі;
- допомагати іншим, пояснюючи у разі потреби те, що стосується особливостей закладу культури.

Тема “Послуги”

Ситуація “Пошта, телеграф”

Комунікативні вміння:

- за покажчиками орієнтуватися у розташуванні відділів, видах послуг, їх вартості;
- ставити запитання працівникам відділку зв'язку з метою одержання інформації про його роботу;
- заповнювати бланки та інші форми для поштових операцій;
- звертатися до працівників відділку зв'язку за допомогою в оформленні документів;
- допомагати іншим зорієнтуватися у закладі зв'язку, заповнити бланк, форму тощо.

Ситуація “Телефон”

Комунікативні вміння:

- розуміти інструкцію на телефонній картці та телефоні-автоматі і вміти скористатися ними;
- користуватися телефонними довідниками;
- вміти пояснити іншому правила користування телефоном-автоматом, карткою тощо;
- питати безпосередньо / за телефоном потрібний номер телефону (місцевий, міжміський, міжнародний);
- замовляти розмову через телефоністку;
- запрошувати до телефону потрібну особу;
- додержуватися правил ввічливості у розмові за телефоном.

Тема “Медичне обслуговування”

Комунікативні вміння:

- читати покажчики і за ними знаходити необхідні відділення та кабінети фахівців, режим роботи різних підрозділів;
- повідомляти в реєстратурі / на прийомі необхідні відомості анкетного характеру; називати симптоми захворювання та відповідати на запитання лікаря;
- розуміти вказівки лікаря під час огляду, його рекомендації про режим, процедури та ліки, ставити запитання для уточнення;
- висловлювати прохання й побажання у зв'язку з лікуванням (призначенням ліків / процедур);
- знаходити за оголошенням / довідником аптеки, розуміти інформацію про їх місцезнаходження, режим роботи, телефони;
- читати покажчики в аптеці; ставити запитання, щоб знайти потрібний відділ;
- ставити запитання (безпосередньо / за телефоном) про наявність ліків, порядок їх одержання, оплати, прийому;
- читати описи ліків, знаходити в них інформацію про призначення, протипоказання, порядок прийому;
- у невідкладних випадках викликати швидку допомогу, звертатися за допомогою до оточуючих або пропонувати їм свою допомогу.
- повідомляти у разі виклику лікаря за телефоном необхідні дані про хворого (ім'я, вік, симптоми хвороби, домашню адресу); ставити запитання про порядок та час візиту лікаря.

Тема “Знайомство, контакт”

Комунікативні завдання:

- пропонувати знайомство, представляти себе / родичів / друзів; просити представитися співбесідника;
- ставити запитання про правила поведінки, ритуали, традиції, що властиві певній культурі, носіями (знавцями) якої є нові знайомі;
- користуватися стереотипними формулами спілкування, що використовуються для вступу у контакт, його підтримання, виходу з контакту;

Тема “Гості”

Комунікативні вміння:

- запрошувати усно / письмово, вказуючи мету, місце, привід, час зустрічі; розуміти в одержаному запрошенні ту саму інформацію;
- приймати запрошення чи відмовлятися від нього у прийнятних етикетних формах;
- виконувати роль господаря, що приймає гостей: пропонувати різні види розваг, пригощати та ін.;

- виконувати роль гостя: висловлювати свою згоду / незгоду з пропозицією хазяїна, ставити запитання для уточнення, робити власні пропозиції, висловлювати вдячність хазяїну.

Тема “У бібліотеці”

- спитати бібліотекаря про наявність потрібної літератури; попросити допомогти знайти її у разі відкритого доступу;

- самостійно зорієнтуватися у бібліотеці, читаючи назви стендів, написи на стелажах тощо;

- пояснити іншому, де, як знайти в бібліотеці потрібну літературу;

- вміння скористатися ілюстрованим (для молодших школярів) та звичайним каталогом у пошуку літератури;

- вміння спитати про тему, жанр, інші особливості книги, зрозуміти сказане;

- вміння відповісти на запитання про враження від прочитаної книги; порадити прочитати (не читати) її.

Тема “Гра”

Комунікативні вміння:

- запропонувати іншим гру, пояснити її умови; вислухати запитання щодо цього пояснення і відповісти на них;

- вислухати пояснення умови гри, поставити запитання для уточнення, зрозуміти їх;

- прочитати опис умови гри, зрозуміти його, переказати його іншим;

- доречно застосовувати текст, якщо він є складовою ігрового дійства;

- розказати про те, як відбувалася гра.

Очевидно, що такі вміння потрібні людині у житті, отже, проблема, на нашу думку, полягає не у тому, чи слід витратити на них час, а у тому, яке місце може займати на уроках робота, спрямована на їх формування чи вдосконалення у різних варіантах шкільних мовних курсів. Достатньо обґрунтованої відповіді на це запитання у нас ще немає, але його обговорення є цілком необхідним при складанні програм, підручників, посібників з мови.

У всякому разі, досліджуючи проблеми шкільної мовної освіти, маємо приділяти належну увагу функціональній орієнтованості навчання мови, особливо коли йдеться про школу, яка працює в багатомовному середовищі. І тут важливо враховувати світовий досвід, зокрема, розробку Порогового рівня опису мови.

Література:

1. Концепция обучения языкам национальных меньшинств в общеобразовательных школах Украины // Русская словесность в школах Украины.- 2002.- № 4.
2. Гудзик І.П. Моделі застосування мов у шкільному навчанні // Відродження.- 1998.-№ 3.
3. The National Curriculum for England English.- London, 1999; Talking Classrooms. Patricia G. Smith, editor.- Newarc, USA.- 2001.
4. Threshold level 1990.- Strasbourg: Council of Europe Press, 1991.
5. Пороговый уровень. Русский язык. - Том 1.- Совет Европы Пресс, 1996.- С..